

Toen had ik de dood nog niet onder de knie

ELISABETH LOCKHORN

Het gesprek over zijn essaybundel 'Het visioen aan de binnenbaai' vindt plaats in z'n achterhuis midden in Amsterdam aan de vooravond van zijn vertrek naar Frankrijk, naar zijn huis in een rivierdal in de Ardennen. Oek de Jong komt er meestal pas aan tegen de avond en het huis is dan donker en koud. "We moeten het iedere keer veroveren, de eerste uren zitten we er altijd met onze jassen aan. Ik hou ervan als het leven een beetje primitief is, niet alles vanzelfsprekend." Inmiddels woont De Jong er bijna de helft van het jaar, omdat het hem in Amsterdam steeds minder goed lukt de buitenwereld, met haar dagelijkse stortvloed aan rampen en conflicten, buiten de deur te houden.

'A poet should build us his world' staat er als motto voorin uw essaybundel.

"Dat is eigenlijk het motto van al mijn essays. Ik bouw met mijn essays mijn persoonlijke wereld. Ik schrijf over figuren, kunstwerken en ideeën die me inspireren, die me helpen mijn eigen wereld te bouwen. Ik leef in een tijd waarin je jezelf niet meer kunt onderbrengen in een groot verhaal. Met mijn essays maak ik als het ware een tentje van beelden en ideeën dat me beschutting biedt op mijn tocht langs de barre kust van het niet."

"Het schrijven van een essay geeft me ook meer inzicht in mijzelf. Een groot deel van onze persoonlijkheid is in duisternis gehuld. Door met anderen om te gaan en ook door te schrijven krijgen we meer zicht op die onbekende. Het visioen aan de binnenbaai gaat ook over geestverwanten. In de loop der jaren heb ik mijn eigen artistieke familie gecreëerd: schrijvers en schilders, dichters en denkers met wie ik me verwant voel en door de jaren heen in gesprek ben. Tom van Deel noemde mijn boek

Wat zijn de inspiratiebronnen van schrijver Oek de Jong? In 'Het visioen aan de binnenbaai' bundelde hij essays bij wijze van 'zelfportret via het werk van anderen'.

een "bovenpersoonlijk zelfportret". Een mooie typering, want dat is het ook, een zelfportret via het werk van anderen.

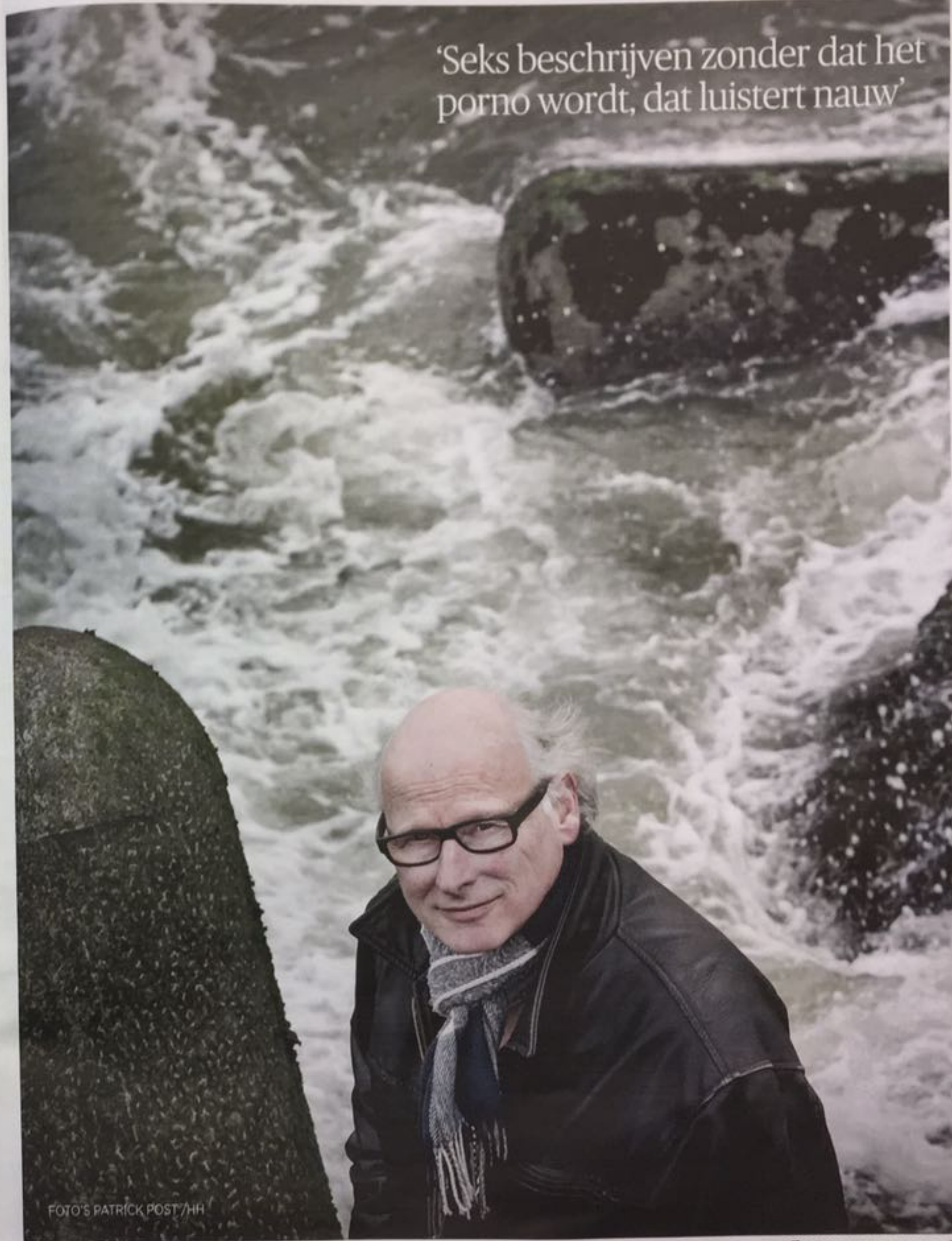
"Vaak zijn het geestverwanten met wie ik al mijn leven lang in gesprek ben. Mijn liefde voor Stendhal en Flaubert, die ontwikkelt zich nog steeds. Flaubert kan ik tien jaar laten rusten, maar ik kom altijd weer bij hem terug. In mijn essay over het reisdagboek realiseerde ik mij voor het eerst dat ik de beroemde stijl van Flaubert waar altijd zo veel over gesproken wordt, misschien wel het mooist vind in zijn snel geschreven reisdagboeken. Dat zegt ook iets over mijn eigen stijl. Ik hou van een stijl waaraan gewerkt is, maar je moet het niet kunnen zien."

De bundel begint met een essay over de wortels van uw schrijverschap, het ontstaan van 'Opwaaierende zomerjurken'. Daarnaast staan er essays in over Vasalis, Van het Reve en Maria

Derموūt. De laatste noemt u een van de beste Nederlandse schrijfsters van de twintigste eeuw. "Ik vind die achthonderd pagina's van Maria Derموūt inderdaad behoren tot de top van het Nederlandse proza. Er zijn factoren die tegen haar gewerkt hebben: ze kwam uit Indië, was zeer bescheiden, had geen enkele aansluiting met literaire kringen. Toch werd haar roman 'De tienduizend dingen' in de jaren vijftig in tien landen vertaald, iets wat destijds zeer uitzonderlijk was. In Amerika heeft het zelfs op de bestsellerlijst gestaan en is het opgenomen in de reeks buitenlandse Classics van de New York Times. Om als Europees schrijver in Amerika zo omarmd te worden, moet je echt heel goed zijn. Noch Hermans, Reve of Claus heeft dat ooit weten te bereiken."

U schrijft ook over de middeleeuwse mysticus Meister Eckhart. De kennismaking met hem was aanvankelijk een strijd, u legde zijn geschriften vaak weg. U had moeite met het woord 'Meister', wilde geen leermeester. U had ook last van het woord 'God' dat veelvuldig in zijn preken voorkomt.

"Door dat woord 'God' kon ik zijn teksten aanvankelijk niet goed lezen. Het was zo'n beladen begrip, het blokkeerde me. Ik ben opgevoed met de verhalen over een God die ingrijpt in de wereld. Van dat beeld raakte ik in mijn puberteit al los. Daarna ging ik me afvragen: wat betekent het dan wel? Daar kwam ik, zoals te verwachten, niet uit. Toen ik rond mijn veertigste weer Eckhart begon te lezen, ontdekte ik tot mijn verbazing dat het woord God 'leeg' was geworden. God versperde mij niet langer de toegang. Bij Eckhart is ook geen sprake van een klassiek godsbegrip. Hij was, zoals Schopenhauer schreef, genoodzaakt zijn mystieke inzicht te hullen in het gewaad van de »

Trouw LETTER&GEEST 11

10 ZATERDAG 14 JANUARI 2017

Oek de Jong

Schrijver Oek de Jong (1952) studeerde kunstgeschiedenis. Met 'Opwaaierende zomerjurken' (1979) en 'Cirkel in het gras' (1985) vestigde hij zijn naam als romancier. 'Pier en oceaan', door hemzelf als opus magnum betiteld, leverde hem de Gouden Uil 2013 op. De essaybundel 'Het visioen aan de binnenbaai' verscheen eind 2016.

christelijke mythologie. Bij Eckhart duidt het woord God op een staat van zijn."

U noemt Eckhart de schrijver van betoverende zinnen als: 'Het ledige gemoed kan alles.'

"Dat kun je dagelijks ervaren: dat je werk, dat alles je makkelijker afgaat naarmate je minder vervuld bent van jezelf, en je gemoed dus leger is. Ik profiteer van zo'n inzicht bij het schrijven, want ik schrijf het beste als mijn gemoed leeg is en openstaat voor wat er in me opwelt. Maar ik gebruik het ook in het dagelijks leven."

In het essay 'Juichend jeugdvoles' schrijft u dat u zich door de seksscènes in 'Hokwerda's kind' ging interesseren voor de ontwikkeling in het schrijven over seks en erotiek in de roman. U noemt: 'Een matig beschreven auto-ongeluk of een matig beschreven ruzie bij de bagagecontrole op het vliegveld staat mij minder tegen dan een matig beschreven vrijpartij.'

"Ja, het moet goed gedaan zijn. Ik pleit ervoor alleen een seksscène te schrijven als het onontkoombaar is. Bij 'Cirkel in het gras' durfde ik dat nog niet. Ik was nota bene al in de dertig, had ruime ervaring. Maar ik was niet in staat er over te schrijven."

Terwijl het boek wel zinderde van de erotiek.

"Ja, maar ik was kennelijk niet rijp voor expliciete seksscènes. Ik geneerde me, ging het uit de weg. Pas bij 'Hokwerda's kind' (2002) wist ik de moed op te brengen. De seksscènes in de roman beslaan nog geen twintig pagina's, maar ze hakten erin bij de lezers. Door de reacties heb ik gemerkt dat het gevoelig ligt. Als mensen in een beschrijving van een vrijpartij met woorden worden geconfronteerd die ze zelf niet zouden gebruiken, wekt dat ergernis. Schrijven over seks is ook lastig omdat al gauw gedacht wordt dat je je persoonlijke voorkeu-

ren beschrijft. Ik wil seks beschrijven zonder dat het porno wordt. Dat luistert nauw. Porno wordt geschreven om lezers op te geilen. Dat is niet waar ik mee bezig ben."

Twée jaar geleden verscheen over uw werk 'Terug naar een naaktheid'. Henk Hillenaar schrijft daarin dat u behoort tot het zeldzame soort schrijvers die zich graag identificeren met vrouwen én op vrouwen vallen. In Frankrijk worden ze Lesbiers genoemd, volgens hem.

"Dat was voor mij een eye-opener. Mijn ouders hadden een moeilijk huwelijk. Als oudste kind kom je al snel in een bemiddelende rol terecht. Ik probeerde al jong mijn moeder te begrijpen. Je wordt een meester in het aanvoelen van stemmingen. Ik was lang sterk op mijn moeder gericht."

"Vanaf mijn zestiende had ik een relatie met een meisje uit Zeeland met wie ik was opgegroeid. Toen ging ik van de VU naar de UVA en kwam een ander soort meisjes tegen, uit liberale, progressieve milieus. Ik was gefascineerd door meisjes van goede familie. Ik kwam zelf uit een sober milieu en zij hadden zoveel meer meegekregen. Zo zei een vriendinnetje dat was blijven slapen bij het ontbijt verbaasd: 'Jee, dat jij nog margarine eet en geen roomboter.' Ik kwam door die meisjes in een andere wereld. Ze gingen hun hele leven al naar restaurants, ze hadden prachtige erstukken staan."

U begon met een studie kunstgeschiedenis, maar ruilde die om voor de literatuur. De hang naar kijken bleef. U schrijft nu over Rembrandt en Caravaggio en foto's van Emmy Andriess. Hoe hangen kijken en schrijven samen?

"Ik ben heel visueel ingesteld. Denk voorname-lijk in beelden. Voor mijn studie kunstgeschiedenis heb ik duizenden schilderijen moeten analyseren, daardoor is mijn kijken

'Frans, je bent een ongenaakbare boze prins'

zeer getraind. En romans schrijven is gebaseerd op observatie. Maar ik heb nooit een opschriftboek bij mij."

"Gerrit Krol zei eens: 'Op mij zullen ze nooit een aantekening vinden.' Dat geldt ook voor mij. Alleen maar observeren maakt je tot een voyeur. Dat vind ik geen prettige houding. Ik geloof sterk in het schrijven vanuit je herinnering, zoals Proust dat deed. Het geheugen is een zeef en dingen die er echt toe doen blijven hangen. Als schrijver word je vooral aangestuurd door onbewuste krachten. Ik wil me graag laten leiden door wat het 'diepe ik' heet."

'Durven is voor elke essayist een cruciaal woord', zei Willem Jan Otten. 'Aan de angst je belachelijk te maken, herken je de gedachte die ontbloeit moet worden.' Is dat een angst die u herkent?

"Ja, ik heb bijvoorbeeld moed bij elkaar moeten rapen om te schrijven over mijn conflict met Frans Kellendonk, een half jaar voor zijn dood."

U hebt al diverse keren over hem geschreven en vorig jaar zijn brieven bezorgd, samen met Jaap Goedegebuure. In het essay 'Twée eenlingen' staan met niets ontziende eerlijkheid de moeizame ontmoetingen beschreven met de langzaam aan aids wegterende Kellendonk.

"Het was ingewikkeld, we waren als jonge schrijvers natuurlijk ook in een soort rivaliteit verwikkeld. Frans sloot zich dikwijls op in zijn intellectuele kasteel, was ongenaakbaar."

"Na een uiterst moeizaam verlopen bezoek schreef ik hem: 'Met onze ontmoeting van vanavond hebben we ons record 'zwijgend doorgebrachte tijd' ongetwijfeld verbeterd. Wat zijn we toch een stijve harken. We verlammen elkaar gewoon met onze angst voor emoties. Het is vernederend en beschamend om anderhalf uur zo bij elkaar te zitten. Als je iets

dwaarszit, zeg het me dan. Je ziet er werkelijk prachtig uit als je zo verbeteren ligt te zwijgen, een ongenaakbare boze prins. Zo langzamerhand heb ik toch liever dat je met een heel lelijk en gemeen gezicht iets zegt."

"Er kwam geen reactie op mijn brief, Kellendonk trok zich terug en ik was niet langer in staat om naar hem toe te gaan. We waren te jong voor deze verschrikkelijke dingen. Ik had de dood nog niet onder de knie. Pas een paar maanden voordat hij stierf herstelde ons contact zich en sprak hij zich zelf uit over zijn ziekte, zijn woede en angst."

Jullie hadden beiden een godsdienstige achtergrond. U gereformeerd, Kellendonk katholiek. Allebei voelden jullie een groot onbehagen over de steeds verdergaande 'ontzieling' en 'onttovering' van de wereld. Na zijn dood begon er een tweede deel van jullie vriendschap. Relaties met doden zijn aan verandering onderhevig, was uw ontdekking.

"De dood van Frans is een rite de passage geweest. Ik ben daardoor in een nieuwe levensfase gekomen. Sindsdien leef ik met de dood. Door hem heb ik voor het eerst gemerkt hoe dierbare doden in je blijven voortbestaan."

"Ik vond het fijn om met anderen over hem te praten, beelden uit te wisselen. Je eigen mening bij te stellen. Nieuwe aspecten te zien die hij aan mij nooit getoond had, maar aan anderen wel. Door de publicatie van zijn brieven kwam Frans mij nog veel meer nader. In mijn stuk staat dan ook de merkwuurlijke zin: 'Ik heb Frans na zijn dood nog een stuk beter leren kennen.'"

"De stijl is het lichaam van een schrijver, zei Kellendonk ooit zelf in een interview. Ik eindig mijn verhaal over Frans dan ook met de woorden: 'In zijn werk kom ik hem op elke bladzijde tegen.'"

12 ZATERDAG 14 JANUARI 2017